

Kronika

Skulle *Rederiet* vara kulturskymning?
Tvärtom, skriver Svante Folin, det är
kvintessensen av mänsklig kultur.

Sam och kafferepet

Den franske supermandarinen och kulturkapitalisten Pierre Bourdieu har nyligen (i svensk översättning) uttalat sitt anetema mot TV. Mediet är allmänt fördummande, en kulturkatastrof och ett hot mot demokratin. Det påpekades redan av den amerikanske historikern D J Boorstin i *The Image* (1961) och har upprepats otaliga gånger, men som vanligt är det först när en bamsig groda från vänstra stranden kväker som en banalitet lyfter till mediakarismatisk status.

Efterföljande svenska debattörer har dragit sina strån till den kulturapokalyptiska brasan och konstaterat att *public service*-TV:n är ett kostsamt svindleri. Ingen har väl tidigare trott att Sam Nilsson någonsin har haft en idé – men nu har han bevisligen drabbats av en, att till varje pris behålla 50 procent av de kommersiella kanalernas naturliga klientel.

Marknadens falska profeter siade om att ökad kanalkonkurrens skulle leda till ökad diversifiering och höjd kvalitet. I realiteten innebar konvergenskraven att alla kanaler producerade samma halvdebila smet. Imperativet för varje TV-producent är att knipa största möjliga antal tittare. Grundregeln blir då

logiskt *Gleichschaltung* eller, som det heter i Hollywood: Ingen har någonsin förlorat en cent på att underskatta den amerikanska publikens intelligens.

Kulturivornas avvisar dessa cyniska maximer och menar att det rör sig om en kapitalistisk konspiration, som medvetet och avsiktligt verkar för att göra folket ännu enfalligare än det är av naturen. Lototomiserade TV-tittare är ideala objekt för stormark-

nader, vikingabyar och Elloskataloger. Upplysningsfantasin om politiskt självständiga väljare växlas in i en bekvämare realitet av hanterligt lämmelkännande valbolskap. Men varför kräver inte folket att *På spaning efter den tid som flytt* sänds som en 400 timmars serie? Varför knäcker inte statstelevisionen Loket genom att låta Lars Gustafsson hålla en maratonföreläsning om Wittgensteins bruna bok?

Svaret på dessa bildningspatetiska pip är enkelt. Människans överdimensionerade hjärna är inte, som idealister, rationalister och behaviorister tror, ett frisvävande och oprogrammerat informationsbehandlingssystem utan biologisk förankring och förflutet. Dess främsta uppgift är inte att behärska den relativt enkla fysiska verkligheten utan att hantera något mycket mer intrikat – sociala relationer. Under de två miljoner år då hjärnan svällde upp som en blötad murkla (treubblades) var de teknologiska framstegen knappt skönjbara. Att manipulera stenar och pinnar kräver ingen större intelligens, att manipulera självmedvetna och lika manipulativa gängmedlemmar är ett problem av helt annan dignitet, som dessutom gäller liv eller död.

Människohjärnan är inte danad för ickeeuclidisk geometri men briljerar i psykologiska subtiliteter och sociala intrigspele. Följaktligen kräver den ett oavbrutet inflöde av upplysningar om vem som gör vad med vem och hur. Kafferep är hjärnans optimala miljö. 70 procent av spontan, samkönad konversation består följdriktigt av skvaller, oavsett gruppens sociala och intellektuella nivå. Förmenad den naturliga bygemenskapens sociala ormbö blir den atomiserade stordadsmänniskan ett offer för såporer och skvallerpess. Vi behöver inte hjärntvättas av demoniska mediakonglomerat för att sluka dravlet, vi är förprogrammerade för att göra just det.

26 maj 1998
SVANTE FOLIN

Till Kafkas minne

Lars Holger Holm skyndade sig, efter att ha läst lördagens tidning, att nedkasta några synpunkter på hur minnet fungerar.

Nils Granberg låter i sin annmälan (FTI 23/5) av ett par nyutkomna Kafka-volymer antyda att diktares i onödan dramatiserade sina neuroser. Det heter exempelvis att Kafka i *Brevet till fadern* skulle ha sysslat med "efterhandskonstruktioner" av minnen "och de skapas i samma ögonblick de berättas, vilket inte hindrar att de upplevs som sanna. Deras uppgift är att ställa det egna livet i ett förklarande ljus: Det förflutna och det närvarande förklarar varandra, allt stämmer".

Minnetts växelverkan

Jag skulle vilja fråga Nils Granberg om inte denna växelverkan mellan den ursprungliga händelsen och det genom åren ackumulerade minnet är ett för all minnesaktivitet utmärkande drag och ingenting som specifikt rör Kafkas hägkomster? Som jag ser det är minnet ingen enkel mekanisk reflex som utlöses av ett stimulus. Även om det finns skäl att anta att våra minnen – även de ur tidigast barndom – någonsin finns bevarade just som vi upplevde, såg, kände och tänkte då händelserna inträffade, så tycks de ändå vara utsatta för en ständig metamorfos. Måste inte till minnets väsen även räknas förmågan att

Rötan och Osmo Vallo

Det föreföll uppenbart redan när *Striptease* första gången tog upp frågan om Osmo Vallos död att han var ett offer för grov misshandel.

Mediavinkel

Rättsläkare och åklagare har sett det de vill se, polisen har inte gjort någon ordentlig förundersökning. Det är rättsröta men frågan media inte ställer sig är om denna röta återgår på någon större röta.

Några tusen tunga missbrukare ägnar sig dagligen åt grov odelvig körning och rattfyllda, skadegörelse, snatteri, stölder och källarlinnbrott, ofredande och grov misshandel, bortsett från att de pinkar i trappuppgångar och okvädrar polismän. De svarar för en oproportionerlig del av brottsligheten i våra städer, omhändertag regelbundet och släpps lika regelbundet och fortsätter sin verksamhet, alltmedan det allmänna svarar för uppehälle och omplåstrning. Skälet för det är ett: det är för dyrt att hålla dem inlåsta. Media rycker ut till statsverkets försvar och det heter: det är synd om dem.

KLAS HELMUT FASAN

Svältkonstnär. Under sin livstid tillät Kafka bara publiceringen av en enda bok. FOTO: PRESSENS BILD

med tiden infärga ett minnesintryck med nya klanger och stämningar? För dikten och diktares vidkommande har detta en viktig implikation, ty det är ju genom ordet som författaren låter minnet framträda ur tidens framkallningsbad. Ordet är i poetisk mening den lins varigenom minnet projiceras. Bakom det finns dallringar och ljusbrytningar i den tidsrymd som skiljer nuet från den ursprungliga och i minnet registrerade händelsen: Det ursprungliga intrycket förvrängs eller reflekteras ändlost.

Det vi minns är alltså ingen gång för alla fastställd kvantitet, ingen död vikt. Det omgestaltas och nyskapas varje gång. Vi minns med tiden inte endast det som en gång hände, utan vi minns också alla de gånger då vi drog oss denna ursprungliga händelse, tanke, känsla eller stämning till minnes. Det ligger därför ofrånkomligen i sakens natur att en diktare, även i ett brev till sin far, oavsiktligt kommer att demonstrera hur minnet i lager på lager skapat den svarta pärla som egentligen hade ett fysiskt trauma (det ursprungliga invaderande sandkornet i musslans inre) som förutsättning. Pärlan är inte sandkornet, men inom en viss kontext (musslans inre) förutsätter de ömsesidigt varandra, just som Granberg säger: "Det förflutna och det närvarande förklarar varandra, allt stämmer".

Lyfta sig i håret

En diktare kan alltså aldrig kringgå det faktum att det just är det skapande i hans minne som gör honom till diktare. Att avkräva honom den historiska, "objektiva" sanningen vore att kräva att han likt en baron von Münchhausen förmådde lyfta sig själv i håret. Det väsentliga i Kafkas upplevelse av sin far är inte att fadern hotade eller inte hotade med att ge honom stryk: Det väsentliga är att fadern, som den juvenila symbolen för all oinskränkt makt och auktoritet,

inte ville eller kunde förstå eller älska honom för det han egentligen var, nämligen diktare och visionär.

Kafkas alienation präglas av en för alla borna poeter karakteristisk nostalgi, och det ljus som uppenbarar sig ur lagens inre är, på trots av den oändliga raden av väktare, en hälsning från den utopiska dimension av tillvaron där själen plötsligen anar befrielsen från processens alla vedervärdigheter.

Berusning och förtvivlan

För att belysa hur denna längtan efter skönhet och sanning sammanhänger med den brännande smärtan i att inte vara förstörd, skulle jag vilja citera poeten Baudelaire. I sina *Nya anteckningar över Edgar Poe* skriver han:

En konstnär är inte konstnär annat än genom sitt förnådade sinne för det sköna – ett sinne som skänker honom berusande njutningar, men som på samma gång implicerar, innesluter ett i lika hög grad förnått sinne för all deformation och all disproportion. Således, ett fel, en orättvisa som drabbar en poet, som verkligen är poet, driver honom till en grad av förtvivlan som för ett vanligt odömda ter sig som fullständigt disproportionerligt i förhållande till den begångna orättvisan. Poeterna ber aldrig en orättvisa där det inte föreligger någon, däremot ofta där icke-poetiska ögon inte ser någonting alls.

Förtvillat att vi tycker oss kunna sympatisera med denna beskrivning, och även finner den relevant vad avser Kafkas förhållande till sin far, så anar vi måhända också varför hans minnen av barndomen i förstona kan te sig som överdrivna och disproportionerliga i förhållande till sin första orsak: Den bullrande och av brinnande verksamhetslust uppslukade fadern.

En diktare kan alltså aldrig kringgå det faktum att det just är det skapande i hans minne som gör honom till diktare.

Slutligen måste, för rättvisans skull, ett litet sakfel påpekas i Granbergs artikel. Han skriver att Kafka vid tidpunkten för *Brevet till fadern* (författaren var då 35 år) hade fem publicerade volymer bakom sig. Detta är till nöds en välvillig tolkning av att Kafka, om han hade velat, säkert redan vid denna ålder hade kunnat stoltsera över fem tryckta titlar. De facto tillät emellertid Kafka – trots idoga påtryckningar från vänner och förläggare – under hela sin livstid endast offentliggörandet av en enda bok, *Betraktningen över Sünde, Leid, Hoffnung und den wahren Weg* (Betraktelser över synd, lidande, hopp och den sanna vägen) hette den och innehöll kvantitativt så lite material att förläggaren (Wolf) beslöt att sätta den i ett typsnitt som hade kunnat göra blinda seende.

LARS HOLGER HOLM